

Ягодзінський Сергій Миколайович

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ORCID 0000-0001-8755-2235

serhii.yahodzinskiyi@e-u.edu.ua**Коцун Володимир Іванович**

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ORCID 0000-0003-2363-8157

volodumir.kotsun@e-u.edu.ua

АНТРОПОМОРФНІ МЕРЕЖІ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ГЛОБАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Анотація. Аналізується феномен глобальної свідомості, обґрунтовується його культурно-історичний і цивілізаційний виміри. Показано, що концепт планетарної свідомості, глобального мислення, ноосфери вперше був окреслений у філософії космізму. Проте в сучасних умовах ідеї представників природничонаукового напрямку філософії космізму не втратили свого евристичного потенціалу. Вони можуть бути по-новому переосмислені в контексті появи антропоморфних (людиновимірних) мереж. Доводиться, що глобальна свідомість є складовою соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж, яка визначає вектори на перспективи поступу людства в XXI столітті. Спираючись на методологію структурно-функціонального аналізу, автор приходить до висновку про набуття глобальними мережами статусу репрезентантів глобальної свідомості. Адже саме в просторах мереж концентрується уся актуальна інформація: від статистичних даних до науково-технічної інформації. Доступ до цих даних обмежений людськими здібностями та реалізується у формі дискретних запитів з використанням евристичних алгоритмів обробки інформації. Висувається припущення про те, що сучасне суспільство, як самоорганізована система, прагне до набуття стабільного стану. Антропоморфні мережі є способом зменшення соціальної ентропії, яка зростає від будь-якого втручання людини в соціальні процеси. Тому людина вперше постає перед викликом її інтелекту, здатності творити, пізнавати та контролювати.

Ключові слова: глобальна свідомість; інформаційне суспільство; мережеве суспільство; антропоморфні інформаційні мережі; філософія космізму; дискурсивна практика; соціокультурна практика.

ВСТУП

Засновник концепції колективної пам'яті М. Хальбвакс ще в першій половині ХХ ст. висловив припущення, що суспільство — це дещо більше, ніж сукупність людей, їх вірувань, прагнень, інтересів та розбудованих на цій основі інституцій. Але соціальна синергія приводиться в дію лише за умови втілення соціальної солідарності в гармонії мислення, почуттів і дій. Це потребує прийняття соціумом різноманітних колективних рішень щодо існуючих та нових соціокультурних технік. Апробовані в соціальному полі, вони мають стати повсякденною соціальною практикою, спрямованою на консолідацію довіри і зусиль по розширенню освоєного людством простору.

У такому контексті соціокультурна практика кореспондується з дискурсивною практикою. Саме тому введено в науковий обіг М. Фуко поняття дискурсивних практик нині широко використовується у сучасних соціально-гуманітарних дослідженнях. Зважаючи на те, що дискурсивні практики — це встановлені певною історичною епохою правила, є спокуса підпорядкувати їм і соціокультурні практики. Проте, на наше

переконання, тлумачення соціокультурних практик як підвиду дискурсивних практик недопустиме. Адже, воно веде до того, що ми будемо змушені визнати носіями глобальної свідомості антропоморфні мережі, дискурсивність яких закладається на етапі їх конструювання.

Для обґрунтування цього положення звернемося до функціональної складової дискурсивної практики. Кожна з них, за словами М. Фуко, проходить три стадії розвитку: деривацію (оформлення сутності); мутацію (пошук і застосування міждискурсивних залежностей); редистрибуцію (перерозподіл та встановлення нового ієрархічного порядку). І хоча соціокультурні практики теж спрямовані на пошук нових форм життєдіяльності соціуму, основна їх функція все ж в іншому. А саме — в розгортанні цих форм з метою максимально можливої за даних умов реалізації соціокультурного потенціалу суспільства. Використовуючи аналогію, дискурсивна практика — є метафізичним, а соціокультурна — онтологічним рівнем легітимації правил та організації соціальної реальності.

Розчинена у штучних дискурсах (способах утримання влади) мета існування людства, дезорієнтує соціальні групи й суспільство загалом. Відсутність спільної справи, нових горизонтів і реальних, а не віртуальних перспектив спроможна повернути у зворотній бік соціальну еволюцію, руйнуючи інституції та нівелюючи форми суспільної свідомості. Свого часу цю колізію виявили представники культурно-цивілізаційного підходу до періодизації історії (А. Тойнбі, О. Шпенглер та ін.), але не змогли запропонувати шлях її усунення. Зняти суперечність між культурою та цивілізацією, на наш погляд, покликані соціально-культурні практики, спрямовані на пошук носія, репрезентанта глобальної свідомості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Методологія дослідження: планетарна свідомість як теоретичний конструкт

Особливої актуальності це завдання набуває в інформаційному суспільстві, яке вперше проблемі забезпечення єдності людства надало статусу концептуального соціального проекту. Успішне впровадження низки інноваційних рішень на рубежі ХХ–ХХІ століть пришвидшило інтеграційні процеси в економічній, культурній, правовій, освітній і військовій сферах. Беручи це до уваги, своєчасним і необхідним вважаємо введення до соціально-філософської понятійно-категоріальної бази понять «глобальне мислення», «глобальна свідомість», «планетарна особистість», «колективний розум» тощо. Ці поняття мають описати соціальний простір консолідованим, здатним до подолання внутрішніх конфліктів, расових, релігійних та інших форм ненависті. Іншими словами, сучасне суспільство має ресурси для репрезентації глобальної свідомості як соціально-культурної практики.

У даній роботі ми вживаємо цей термін у контексті соціально-конструктивістського напрямку у філософії та розуміємо під ним сукупність ідей, принципів, теорій, що можуть бути прийняті соціумом як нормативні задля забезпечення суспільного прогресу і гарантування виживання людства. За умови обґрунтування потреби в об'єктивації, соціокультурні конструкти набувають онтологічної рівнозначності зі структурними компонентами соціальної реальності. Прикладами імплантованих у соціальний простір конструктів і громадянських практик є мораль, гроші, державна влада, класи, звання, титули тощо [2]. Їх важливість, за винятком

радикальних соціально-філософських інтерпретацій, не підлягає сумніву, а тому в більшості країн світу вони лягли в основу формування соціального простору.

Кожна історична епоха на основі притаманних їй культурно-цивілізаційних координат породжувала нові конструкції й трансформувала існуючі. Водночас, доцільність виведення поняття глобальної свідомості на рівень соціокультурного конструкту залишається без відповіді. Не меншу дискусію серед науковців викликає також змістовне наповнення та місце зазначеного конструкту при реалізації суспільного потенціалу інформаційної доби.

Причин такого скептичного відношення, на наш погляд, декілька. По-перше, сучасні цивілізаційні виклики настільки непрогнозовані й глобальні, що ілюзорною видається думка про їх вирішення за рахунок нав'язування суспільній свідомості чергового теоретичного конструкту. По-друге, постмодерністський досвід подолання наративів утвердив недовіру до них та утруднив їх розробку і впровадження. По-третє, етична орієнтація більшості соціокультурних конструкцій знижує соціальну довіру до них в умовах інтенсифікації технологій маніпулюванню суспільною думкою.

Беручи це до уваги, єдиним способом залучення інноваційного, пізнавального й культурного потенціалу деякого конструкту вважаємо виявлення його історико-культурних і культурно-цивілізаційних джерел.

Шукаючи концептуальні аналоги конструкту глобальної свідомості, дослідники неодноразово зверталися до філософсько-світоглядно спадщини представників космізму (В. І. Вернадський, О. Л. Чижевський, К. Е. Цюлковський, М. О. Умов та інші). Як науково-філософська система, космізм формує уявлення про цілісність світобудови та взаємозв'язку Космосу з процесами життєдіяльності соціуму [1]. Для представників філософії космізму характерна позиція, згідно з якою космос — це будинок, який людству ще потрібно зрозуміти і освоїти. Соціально-філософську та антропологічну сутність космізму можна виразити так: людство — це явище не тільки планетарного, але й космічного походження, а тому в перспективі саме воно стане фактором зміни не тільки земної, а й космічної природи.

Глобальна свідомість у контексті сучасної картини світу

«Космічна філософія» підняла проблему формування людини з розвиненим інтелектом, високими моральними якостями і культурою мислення, людину якій належить не тільки оволодіти таємницями Космосу, а й використати отримані знання для його освоєння. Висновки представників філософії космізму корелюють із новітніми природничо-науковими теоріями та напрацюваннями гуманітарних наук. Особливої уваги заслуговує лінія, прокладена від космізму до синергетики. Закони нерівноважної термодинаміки, які відображають нелінійні, стохастичні, кооперативні і т.п. властивості відкритих саморегульованих систем, остаточно вказують на правильності окресленої космістами світоглядної орієнтації [3]. Тому понятійний апарат філософії космізму не втратив своєї актуальності і постійно уточнюється та розширюється в роботах сучасників.

На рівні індивідуальної свідомості такі перестороги сприймаються не більше як метафори, а інколи і як елемент політичної боротьби. Тому вважаючи доречними, справедливими, важливими подібні твердження, людина не вчиняє достатньо відчутних дій задля їх реалізації. І проблема не лише у недостатності соціальної довіри до носіїв подібної інформації. Гальмуючим чинником є також відсутність механізмів запуску соціокультурних практик, які б втілювали у життя і демонстрували переваги колективної турботи за майбутнє цивілізації. Можна звинуватити такі висловлювання у популізмі та нежиттєздатності в реальних умовах соціальної дійсності.

Реалії цивілізаційного поступу в ХХ ст. виявили соціальну утопічність більшості із запропонованих теорій, звівши їх до сукупності векторів, базових ідей і принципів. Останні й стають основою оновлених концепцій трансформації суспільної свідомості до глобального, планетарного рівня. Заперечувати потребу в цьому — означає поглиблювати ті кризові явища, які все з більшою силою поглинають країни світу. Прагнучи перебудувати існуючий лад, людство загострює культурно-цивілізаційні протиріччя, вводить економіку, культуру, політику, право в стан рецесії. У часовій перспективі, це неминуче нівелюватиме соціально-культурні очікування до соціального нігілізму та апатії.

Настав час визнати, що людство опинилося перед черговою межею, яка визначить нові уявлення про розміри доступного простору, специфіку суспільних відносин, а також правових і моральних норм, окреслить ціннісні орієнтири й соціокультурні перспективи. Заперечення цього, однозначно, є шкідливою соціальною практикою. На наше переконання, саме ідея глобальної свідомості (в її сучасному наповненні) надає соціальному простору третього виміру, чим розширює його фізично.

Але для руху у трьох напрямках — цивілізаційному, культурному та ноосферному — людство повинно налаштувати усі форми суспільної свідомості на глобальну перспективу. У випадку соціальної системи це означає втрату нею умов стабільності. Частково, такі процеси уже спостерігаються у формі нехтування гуманітарною складовою в освіті, відсутністю інститутів моральної, естетичної, аксіологічної підтримки соціального життя тощо.

Концепт глобальної свідомості в мережевому суспільстві

Можна припустити, що інновації та мережеві технології дещо послабляють цивілізаційну напругу, пропонуючи хоча й віртуальне, але все ж розширення соціального простору в умовах згортання соціального часу. Уміло організований контроль над інформаційними потоками, своєчасне (навіть автоматичне) реагування на їх дивергенцію, виявлення точок соціальної біфуркації, підміна реальних об'єктів, подій, явищ, причин їх симулякрами є віртуальною надбудовою над соціальною системою. До її переваг відноситься масштабованість, універсальність, тотальність, фізична незнищенність ресурсів та їх відтворення згідно з темпами науково-технологічного прогресу.

Отже, саме інформаційні мережі нині визначають соціальну метрику та все відчутніше постають як достатні інструменти для перетворення соціальної реальності у віртуальну площину. Внаслідок цього, соціальний простір не розширюються, як про те мріяли творці цифрової революції, а звужується з кожною технологічною чи соціально-гуманітарною інновацією. Саме тому й на початку ХХІ ст. дослідники не полишають спроб виявити сучасні контексти і виклики, що супроводжують формування глобальної свідомості.

Людина, котра поставила собі на службу інформаційні мережі, нині стає їх слабкою ланкою. Адже, прийняття рішень у ситуаціях, що потребують одночасного врахування значної кількості вхідних параметрів з одночасним аналізом їх взаємної кореляції є непосильним навіть для найбільш обдарованих. Ще в середині ХХ ст. подібних завдань були одиниці, але й вони не могли тривалий час працювати без втручання операторів. На початку ХХІ ст. системи розподілених обчислень із системами нелінійних алгоритмів стали повсюдними та, переважно такими, які не потребують активного втручання у свою роботу людини. В умовах глобальних інформаційних мереж, які все більше відмежовуються від статусу соціальних, усі можливі параметри життєдіяльності суспільства концентруються в мережі.

Зі сказаного можна зробити висновок про те, що людина опиняється перед межею, обумовленою властивостями її як природного тіла. Для подолання цього бар'єру суспільство має консолідовано прийняти спільні норми, принципи, закони соціального життя і, досягнувши в цьому згоди, рухатися до освоєння нових космічних горизонтів. Такий висновок, хоча й з елементами соціального утопізму, все ж доволі привабливий з точки зору представників соціально-політичних і гуманітарних наук. Не відкидаючи наявних недоліків соціальної реальності, він вказує шлях її подальшого оновлення, покращення, еволюції, адаптації тощо.

Мережа як репрезентант глобальної свідомості

Утім така точка зору має право на існування лише за однієї умови, яка не піддавалася сумніву жодним мислителем, ученим, релігійним діячем упродовж усієї історії цивілізації. Завжди постулювалось, що єдиним носієм свідомості може бути людина, а глобальної свідомості, відповідно, — людство.

Виходячи за ці обмеження, можемо припустити появу антропоморфних мереж, які й будуть «уособлювати» глобальну свідомість [4]. Таке припущення видається науковою фантастикою, але вже кілька років фахівці Європейської ради з ядерних досліджень (CERN) залучають ресурси як окремих комп'ютерів, так і відокремлених мереж задля проведення надскладних обчислень роботи адронного колайдера. Навіть оброблені дані складають настільки значний масив інформації, що він не може бути записаним в оперативному вигляді на жоден штатний носій, а тому існує лише у віртуальній мережевій формі. Не буде перебільшенням твердження, що саме цей мережевий прообраз, використовуючи потужність усіх доступних ресурсів та корелюючи в режимі on-line напрацювання сотень наукових колективів зі всього світу, акумулює в собі більш повну картину світобудови, ніж її собі уявляють вчені. Фактично, дослідник, проводячи теоретичні обчислення, змушений надавати запити мережі, чітко вказуючи, що саме його цікавить. При цьому повний обсяг даних людської свідомості недоступний.

На ці реалії все відчутніше накладають мрії технократів про так званий квантовий комп'ютер. За прогнозами, його обчислювана потужність дозволить обраховувати і виявляти те, на що не здатні навіть найновітніші математичні, соціологічні, політичні, екологічні та інші концепції. Миттєва обробка Інтернет публікацій, форумів, газет, прес-релізів, документів, монографій, статей, висловлених у соціальних мережах думок та іншої доступної інформації дозволить квантовому комп'ютеру з точністю до одного дня оцінити імовірність настання політичних, культурних, економічних, військових, освітніх подій у світі терміном на три роки наперед. При цьому кожна комбінація подій буде представлена у вигляді закінченої конфігурації глобального соціального простору.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Залишимо за межами даної роботи аналіз соціокультурних наслідків від впровадження цих інноваційних технологій, тим паче, що даній проблемі присвячена значна кількість науково-популярної і футурологічної літератури, відзняті десятки фільмів. Останні наочно демонструють різні варіанти подій після настання технологічної сингулярності — моменту в історії, після якого людина не буде в змозі оцінити, осмислити та самостійно підтримувати темпи науково-технічного прогресу. Не виключено, що такий напрям суспільного розвитку є закономірним і невідворотним, а наша стурбованість — це лише форма страху перед змінами. Адже, суспільство, як і будь-яка самоорганізована система, прагне до набуття стабільного стану і усіма

способами уникатиме руйнування усталених зв'язків і відношень. Але нині людина вперше опинилася перед викликом її інтелекту, її здатності творити, контролювати, пізнавати. Чи готове суспільство перед обличчям глобальних проблем, передати частину управління віртуальній мережі, — ось те запитання, яке постане перед нами в найближчі десятиліття.

Підводячи підсумки нашого дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу усіх соціальних суб'єктів на загрози, перед яким опинилося людство на рубежі XX–XXI століть. Ми далекі від апокаліптичних прогнозів і науково-фантастичних оповідей про майбутнє. Разом з тим, як було показано вище, процес входження суспільства до горизонту подій точки біфуркації як у технологічній, так і в соціально-політичній та гуманітарній сферах, розпочато. Тому без розробки соціокультурних практик, спрямованих на формування глобальної свідомості, глобальної відповідальності, глобальної оцінки залежностей і балансів, суспільство ризикує втратити притаманний йому вже кілька тисячоліть образ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Drotianko, L. H. (2000). *The phenomenon of fundamental and applied knowledge*. Published by the European University of Finance, Information Systems, Management and Business.
2. Reznik, O. (2011). Civic practices in a transitional society: experience of theoretical and applied research. *Social Dimensions of Society*, 3, 52–62.
3. Yahodzinskyi, S. (2023). Anthropomorphic information networks and converging technologies: challenge to humanity vs step forward? *Artificial Intelligence*, 28(1), 29–35. <https://doi.org/10.15407/jai2023.01.029>
4. Drotianko, L., & Yahodzinskyi, S. (2019). Digitalization of educational environment: tendencies and perspectives. *Bulletin of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology*, 2(30), 9–13

Serhii Yahodzinskyi

Private Higher Education Establishment “European University”

ORCID 0000-0001-8755-2235

serhii.yahodzinskyi@e-u.edu.ua**Volodumur Kotsun**

Private Higher Education Establishment “European University”

ORCID 0000-0003-2363-8157

volodumur.kotsun@e-u.edu.ua**ANTHROPOMORPHIC NETWORKS AS
REPRESENTATIVES OF GLOBAL CONSCIOUSNESS**

Abstract. The phenomenon of global consciousness is analyzed, grounding its cultural-historical and civilizational dimensions. It is shown that the concept of planetary consciousness, global thinking, and the noosphere were initially outlined in cosmism philosophy. However, in contemporary conditions, the ideas of natural science-oriented cosmism have not lost their heuristic potential. They can be reinterpreted in the context of the emergence of anthropomorphic (human-scale) networks. It is argued that global consciousness is a component of the socio-cultural potential of global information networks, which defines the vectors for humanity's progress in the 21st century. Relying on the methodology of structural-functional analysis, the author concludes that global networks acquire the status of representatives of global consciousness. After all, all relevant information is concentrated in network spaces: from statistical data to scientific and technical information. Access to this data is limited by human abilities and is realized in the form of discrete queries using heuristic information processing algorithms. The assumption is made that contemporary society, as a self-organized system, strives for a stable state. Anthropomorphic networks are a way to reduce social entropy, which increases from any human intervention in social processes. Therefore, humanity faces the challenge of its intellect for the first time, with the ability to create, understand, and control.

Keywords: global consciousness; information society; networked society; anthropomorphic information networks; cosmism philosophy; discursive practice; socio-cultural practice.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Drotianko, L. H. (2000). *The phenomenon of fundamental and applied knowledge*. Published by the European University of Finance, Information Systems, Management and Business.
2. Reznik, O. (2011). Civic practices in a transitional society: experience of theoretical and applied research. *Social Dimensions of Society*, 3, 52–62.
3. Yahodzinskyi, S. (2023). Anthropomorphic information networks and converging technologies: challenge to humanity vs step forward? *Artificial Intelligence*, 28(1), 29–35. <https://doi.org/10.15407/jai2023.01.029>
4. Drotianko, L., & Yahodzinskyi, S. (2019). Digitalization of educational environment: tendencies and perspectives. *Bulletin of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology*, 2(30), 9–13

This work is licensed under Creative Commons Attribution-noncommercial-sharealike 4.0 International License.